

Básnické poviedky Janka Kráľa

Miloslav Vojtech

VOJTECH, M.: Janko Kráľ and his tales in verse
SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 70, 2023, no. 1, pp. 52-62

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.1.4>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5377-2499>

**Key words: Romanticism, Janko Kráľ,
George Gordon Byron, tale in verse**

The article deals with tales in verse authored by the Slovak Romantic poet Janko Kráľ (1822 – 1876). These have traditionally been presented in literary historiography as generic realisations of the Byronic type of tale in verse. The article takes a closer look at this generic categorisation and discusses the extent to which it is accurate. By means of comparative analysis, the article confronts the source Byronic model of the genre with its Slovak realisations. It discusses similarities and differences between the texts authored by G. G. Byron and those written by Janko Kráľ on several levels – ideational-thematic, the construction of characters, relationship between epic and lyric components, fragmentariness of narration, length of the text, and spatial-temporal contexts. Comparison of the poems shows that J. Kráľ did not fully realise the typical generic form of Byronic Romanticism – the Byronic type of tale in verse –, but only partially adopted some of its typological features. J. Kráľ created a distinctive and in many ways specific type of tale in verse which differs from the Byronic model of the genre. Therefore, the traditional labelling of the Slovak Romantic poet’s tales in verse as “Byronic” does not appear to be overly adequate.

Kľúčové slová: romantizmus, Janko Kráľ, George Gordon Byron, básnická poviedka

Rozsiahle básnické dielo Janka Kráľa (1822 – 1876) je tvorené svojrúznym a heterogénnym súborom textov s bohatou žánrovou a tematickou variétou, ktorá je výrazom „nekonečného vzopätia romantického ducha“ (Čepan 1976: 192), a zároveň odrazom viacerých podôb slovenského romantizmu, počnúc pragmaticky ladeným básnickým gestom a romantickým liberalizmom a končiac romantickým mesianizmom.

Neoddeliteľnou súčasťou Kráľovho diela je aj séria básnických textov, ktoré môžeme žánrovo označiť ako romantické básnické poviedky. Ide o skupinu básní, ktoré síce možno zastrešiť týmto zjednocujúcim žánrovým označením, no z textologického aspektu sú to veľmi rôznorodé texty vyznačujúce sa (tak ako celé Kráľovo básnické dielo) rôznym stupňom uzavretosti textového procesu. Súbor je tvorený len jediným textom, ktorý bol publikovaný počas básnikovho života, väčšina ostatných pochádza z autorovej rukopisnej pozostalosti a bola publikovaná až po jeho smrti, časť textov je tvorená súborom rôznorodých básnických fragmentov, ktoré sa stali východiskom neskorších textologických rekonštrukcií a editorských riešení hľadajúcich optimálne možnosti ich edičného sprístupnenia. Do textového súboru Kráľových romantických básnických poviedok tradične zaraďujeme báseň *Choč*, ktorá je jedinou básnickou poviedkou publikovanou počas autorovho života,¹ básne *Štít* a *Syn pustiny*² a súbor fragmentov, ktoré literárny historik Milan Pišút (1908 – 1984), editor Kráľovho diela, pomenoval súhrnným označením *Výlomky z Jánošíka*; začlenil sem básnické fragmenty *Janko*, *Žobrák* a *Zbojníková balada*.³ Napriek tomuto súhrnnému označeniu ich považoval za „tri viac-menej samostatné básne, ktoré majú spoločnú ideovú platformu“ (Pišút 1960a: 428).

Žánrové označenie týchto textov pojmom básnické poviedky sa v slovenskej literárnej histórii ustalovalo postupne. Staršie literárnohistorické práce sa vyhýbali ich jednoznačnejšej žánrovej klasifikácii a označovali ich len veľmi všeobecne ako „básne“ (Kochol 1955: 250). Najväčšiu variabilitu v žánrových označeniach týchto Kráľových textov preukazujú literárnohistorické syntézy M. Pišúta zo šesťdesiatych rokov 20. storočia. Básnickú poviedku *Choč* žánrovo označuje pojmom „obširnejšia povest“ (Pišút 1960a: 423), *Štít* považuje za „lyricko-epickú básň“ (Pišút 1960a: 428) a básnickú poviedku *Syn pustiny* za „lyricko-epický útvar“ (Pišút 1960a: 428). Fragmenty *Janko*, *Žobrák* a *Zbojníková balada* definuje všeobecne iba ako „básne“ (Pišút 1960a: 428). Oproti zväčša neurčitým žánrovým označeniam z druhého zväzku takzvaných akademických *Dejín slovenskej literatúry* z roku 1960 použil M. Pišút v popularizačných *Dejinách slovenskej literatúry*

1 *Orol tatranský*, ročník 3, 1847, číslo 86, strany 681-690.

2 Obe básne boli prvý raz publikované v edícii Kráľovho diela, ktorú pripravil Jaroslav Vlček (Kráľ 1893: 51-55, 144-47). Báseň *Štít* dáva J. Vlček do genetickej súvislosti s básňou *Choč* a jej vznik datuje rokom 1847 (Pišút 1952: 564), vznik básne *Syn pustiny* literárna história datuje do leta alebo jesene roku 1846, keď J. Kráľ putoval po Dolnej zemi (Pišút 1952: 565, 1960a: 425). J. Vlček z básne publikoval len jej prvú časť a vynechal epickú líniu romantickkej poviedky. Druhú časť publikoval až M. Pišút v súbornom vydaní Kráľovej poézie (Kráľ 1952: 462-470).

3 Fragmenty boli prvýkrát (ale neúplne) publikované vo výbere Stanislava Mečiara *Neznáme básne* v pôvodnej štúrovej ortografii pod názvom *Blúdenja* (Kráľ 1938: 132-147). Neskôr tieto fragmenty vydal M. Pišút v súbornom diele J. Kráľa pod názvom *Výlomky z Jánošíka* (Kráľ 1952: 131-158). Fragment *Janko* je v niektorých edíciách Kráľovho diela publikovaný pod názvom *Mládenec*, s podtitulom *Janko. Jankova cesta. Blúdenia* (Kráľ 1976: 404-418). V najnovšej edícii Kráľovho diela, ktorú pripravila Ľubica Schmarcová, sú všetky tri fragmenty publikované ako samostatné texty (Kráľ 2014: 156-184).

54 z toho istého roku už spresnené žánrové označenie „romantické poviedky (poémy)“ (Pišút 1960b: 235) a súbor fragmentov *Výlomky z Jánošíka* označil ako „romantický epos“ (Pišút 1960b: 234).⁴ Od sedemdesiatych rokov 20. storočia sa v slovenskej literárnej historiografii a genológii etablovali a stabilizovali viaceré žánrové označenia: „byronovské romantické poémy“ alebo „byronovské romantické poviedky“ (Hvišč 1971: 279, 286),⁵ „veršované romantické poviedky“ (Pišút 1988: 114), „romantické básnické poviedky“ (Schmarcová 2014: 582, 2019: 190), „byronovské romantické poviedky“ (Mihalková 2017: 254) či „básnické povesti byronovského razenia“ (Sedlák 2009: 361).

Staršie interpretácie Kráľových básnických poviedok akcentovali predovšetkým ich sociálny a triedny aspekt, novšie interpretácie ich zasa dávajú do priamej súvislosti s poéziou a poetikou anglického romantického básnika Georga Gordona Byrona (1788 – 1824), k čomu odkazujú aj viaceré žánrové pomenovania využívajúce spresňujúce adjektívum „byronovský“. Okrem toho, že sa tento Kráľov textový súbor tradične dáva do typologickej súvislosti s byronovskými žánrovými prototypmi romantickej básnickej poviedky, zdôrazňuje sa pri interpretácii týchto textov aj ich „vypäto individualistický subjekt byronovského typu“ (Schmarcová 2019: 190) a J. Kráľ sa „v presne selektovaných textoch“ (Schmarcová 2019: 191) prezentuje ako predstaviteľ slovenskej verzie byronizmu.⁶ Všetky novšie interpretácie vo svojej podstate potvrdzujú názor M. Pišúta, že „Janko Kráľ nielenže najmocnejšie vyjadril takzvaný svetoból i takzvaný ‚slovenský žiaľ‘, ale realizoval i niektoré typické žánrové formy byronovského romantizmu, najmä baladickú romantickú poviedku“ (Pišút 1974: 254). Vo vzťahu ku Kráľovým básnickým poviedkam sa v slovenskej literárnej histórii teda udomácnila téza, že ide o skupinu literárnych textov, ktoré sú žánrovými reprezentáciami byronovskej romantickej básnickej poviedky. Toto dodnes zaužívané a tradované konštatovanie však nemá výraznejšiu oporu v detailnejších genologických a komparatívnych analýzach, ktoré by konfrontovali východiskový byronovský model básnickej poviedky a jeho slovenské žánrové realizácie a variácie. S tvrdením, že Kráľove básnické poviedky sú žánrovou realizáciou romantickej básnickej poviedky byronovského typu, je preto potrebné pracovať skôr ako s hypotézou, ktorej platnosť treba verifikovať na základe porovnania jednotlivých zložiek jej žánrovej štruktúry „ako siete kódov, do ktorej sa konkrétne texty ukladajú, a až v nej sa stávajú umeleckým dielom“ (Šidák 2013: 66).

4 V neskorších prácach M. Pišút toto tvrdenie korigoval a uvádza, že „zlomok *Výlomky z Jánošíka* bol zamýšľaný ako romantický epos“ (Pišút 1988: 114).

5 Jozef Hvišč vo svojej monografii *Epické literárne druhy v slovenskom a poľskom romantizme* (1971) používa obidve žánrové označenia hierarchizovane, v rámci typu „byronovskej romantickej poémy“ rozlišuje žánrové podtypy „byronskú romantickú ‚poviedku‘“, kam zaraďuje Kráľove texty *Choč*, *Štít* a *Syn pustiny* a Sládkovičovu *Milicu* (Hvišč 1971: 301), a „byronskú romantickú ‚povešť‘“, kam zaraďuje Bottovu *Smrť Jánošíkovu* (Hvišč 1971: 301), pričom označenia „poviedka“ a „povešť“ používa ako „pomocné termíny pre odlišenie dvoch charakteristických tendencií slovenskej byronskej romantickej epiky“ (Hvišč 1971: 301).

6 Podľa L. Schmarcovej možno byronizmus chápať „ako líniu romantickej poézie, ktorej dominantu predstavujú revolta voči spoločnosti a hlboko subjektívne prežívaný konflikt jedinca s vonkajším svetom, ktorý sprevádzajú momenty izolovanosti, osamotenosti výnimočného romantického subjektu ústieca buď do tzv. svetobôlu, k až kozmickému pesimizmu, alebo do tragiky heroického gesta individuálnej vzbury proti poriadkom tohto sveta“ (Schmarcová 2019: 191).

Ešte pred analýzou typologických podobností a odlišností v žánrových realizáciách básnickej poviedky u G. G. Byrona a J. Kráľa je potrebné zosumarizovať základné typologické znaky básnickej poviedky ako literárneho žánru. Literárna teória charakterizuje básnickú poviedku vo všeobecnosti ako veršovanú lyricko-epickú básnickú skladbu kratšieho až stredného rozsahu so zvláštnym charakterom rozprávania, s príbehom, ústrednou postavou a dramatickou zápletkou (Táborská 1984: 43-44; Peterka 2004: 51-62). Ide teda o veľmi tvárny žánrový útvar, v ktorom sa prelínajú epické a lyrické výrazové postupy, ktoré sa v jednotlivých textových realizáciách básnických poviedok prejavujú v rôznej proporcionalite, zväčša však „lyrické prvky prevažujú nad epickými a vtláčajú mu vyhranený subjektívny výraz“ (Táborská 1984: 43). Genéza tohto žánru súvisí jednak s procesom rozpadu klasického eposu a jeho transformáciou na kratšie veršované príbehy, ale aj s postavením a emancipáciou prozaických žánrov románu a poviedky v literatúre 19. storočia, ktorých „dominancia až akási dravosť v žánrovej krajine je pozorovateľná z ich expanzie mimo prózu (román vo veršoch a básnická poviedka)“ (Šidák 2014: 222). K ďalším typologickým znakom žánru patrí oscilácia rozprávania medzi objektivizujúcou er-formou a ich-formou, strofická variabilita (využívanie strofického i astrofického členenia básnického textu) a rozmanitosť kompozície (smerovanie k členitej, často až dramaticky gradovanej kompozícii, členenie na číslované časti alebo spevy).

Lyricko-epická básnická poviedka sa etablovala v období romantizmu. V špecificky vyhranenej romantickej podobe sa objavuje v anglickej literatúre po roku 1800 v tvorbe Waltera Scotta (1771 – 1832), Williama Wordswortha (1770 – 1850), Samuela Taylora Coleridga (1772 – 1834) a predovšetkým G. G. Byrona, ktorého básnické poviedky zaujímajú kľúčovú pozíciu v dejinách daného žánru – práve G. G. Byron ho priviedol na vrchol popularity⁷ a vytvoril osobitý typ básnickej poviedky, tradične označovanej prívlastkom „byronovská“. Byronovská romantická básnická poviedka získala svoju popularitu aj v širších medziliterárnych súvislostiach, našla ohlas v mnohých európskych romantických literatúrach, vrátane viacerých slovanských literatúr.⁸ Vyznačuje sa jednoduchou, ale zložito štruktúrovanou fabulou, fragmentárnosťou rozprávania, no najmä úsilím zobrazit' výnimočného, nonkonformného jedinca s vlastným hodnotovým systémom, ktorý vedie spor „so svetom“. Ďalšími typickými znakmi žánru sú neurčitosť a zvláštnosť postáv, autobiografické prvky (texty básnických poviedok sú neraz transformáciou osobného zážitku), polarita v ideovo-tematickom základe, exponovaný subjektivismus a titanizmus. Pre byronovské prototypy romantickej básnickej poviedky je typická tiež výrazná exotizácia prostredia, využitie emotívnych monológov postáv, subjektivizujúcich komentárov rozprávača v podobe digresii, ktorými vstupuje do príbehu (Táborská 1984: 43-44; Peterka 2004: 51-62).

7 Súbor Byronových básnických poviedok tvoria básne *Džaur* (The Giaour, 1813), *Nevesta z Abydu* (The Bride of Abydos, 1813), *Korzár* (The Corsair, 1814), *Lara* (1814), *Parisina* (1816), *Chillonský väzeň* (The Prisoner of Chillon, 1816), *Obliehanie Korintu* (The Siege of Corinth, 1816) a *Beppo* (1818). V súborných vydaniach Byronovho básnického diela sú zaraďované do dvoch tematických oddielov, a to medzi básne „s prevažne orientálnou tematikou“ a „s talianskou tematikou“ (Byron 1905: 310-477).

8 Napríklad v ruskej literatúre Alexander Sergejevič Puškin, Michail Jurievič Lermontov, v poľskej literatúre Adam Mickiewicz a Juliusz Slowacki, v českej literatúre Karel Hynek Mácha.

Pri úvahách o Byronových básnických poviedkach ako potenciálnom inšpiračnom zdroji Kráľovej poézie je potrebné vychádzať z celkovej recepcnej situácie slovenského romantizmu, ktorá je vo vzťahu k inonárodným literárnym podnetom výrazne selektívna. Je limitovaná zreteľnou ambivalentnosťou recepcie Byronovho básnického diela a byronizmu v slovenskej obrodeneckej kultúre. S rezervovanými postojmi k anglickému romantizmu a osobitne k jeho byronovskému prúdu sa stretávame od tridsiatych rokov 19. storočia. Už Ján Kollár dokázal akceptovať iba tú podobu romantizmu, ktorá bola založená na „eticky chápaných vlastnostiach blízkych kresťanskému humanizmu. Ak niekto tieto zásady prekročil, nemohol nájsť u Kollára porozumenie“ (Čúzy 1985: 226). Všetko, čo prekračovalo tieto limity, J. Kollár zavrhol, vrátane kľúčových ideových princípov Byronovej poézie. Rovnako striktné postoje voči Byronovi zaujal aj Ľudovít Štúr, prekážal mu najmä Byronov krajný individualizmus a preexponovaný subjektivismus, ktorý považoval za „cudzorodý živel v organizme národnej kultúry“ (Kraus 1999: 38). Napriek tomu, že byronizmus „vyvolával v našom prostredí skôr obavy a nedôveru“ (Schmarcová 2019: 190), neboli Byronove texty v slovenskom kultúrnom prostredí neznáme. K ich šíreniu v stredoeurópskom regióne prispievali najmä nemecké preklady z dvadsiatych a tridsiatych rokov 19. storočia⁹ a v slovenskom prostredí aj preklady Byronových textov do poľštiny, ktoré takisto vznikali v priebehu dvadsiatych a tridsiatych rokov 19. storočia (Zulawski 1981: 122-131). Už v tridsiatych rokoch 19. storočia nadchla Byronova poézia mladých príslušníkov formujúcej sa romantickej generácie, na pôde bratislavského evanjelického lýcea sa jeho poézia dokonca čítala a prekladala (Felix 1991: 291; Kraus 1999: 29).¹⁰ Hoci doposiaľ nie sú známe priame písomné pramene, ktoré by dokazovali bezprostredný kontakt J. Kráľa s Byronovou poéziou, na úrovni hypotézy možno predpokladať, že básnik sa s ňou mohol oboznámiť sprostredkovane cez nemecké alebo poľské preklady v čase svojich levočských a kežmarských štúdií (1837 – 1842) a následne počas štúdií na lýceu v Bratislave (1842 – 1844), kde práve vznikli prvé slovenské preklady Byronových básnických textov.

Kráľove básnicke poviedky na jednej strane vykazujú viaceré typologické zhody a podobnosti s Byronovými textami, na strane druhej sa však vyznačujú viacerými osobitosťami, ktoré ich výrazne odlišujú od prototypov romantickej básnickej poviedky byronovského typu a vypovedajú skôr o Kráľovom individuálnom

9 V roku 1820 vyšla v nemeckom preklade Byronova básnická poviedka *Džaur* (Byron 1820) a v rokoch 1830 – 1831 súborné vydanie Byronovej poézie. V jeho treťom zväzku (1830) boli publikované aj ostatné básnicke poviedky, ilustrované kvalitnými grafickými listami.

10 Byronovu poéziu prekladali Alexander Boleslavín Vrchovský, Mikuláš Dohnány, Bohuslav Nosák Nezabudov a Pavol Dobšinský. Tieto aktivity spadajú najmä do obdobia Štúrovho pobytu na univerzite v Halle v rokoch 1838 – 1840. Po Štúrovom návrate tieto aktivity v súvislosti s jeho radikálnou kritikou Byrona ochabli a väčšina prekladov dlho zostala iba v rukopisoch. Tlačou vyšli až v priebehu šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 19. storočia. Výraznejšie ozveny Byronovej básnickej tvorby sú identifikovateľné v tvorbe Sama Vozára (1823 – 1850), v ktorej „rezonoval tón ‚lorda svetovej romantickej poézie‘ Byrona“ (Vongrej 1987: 135). U S. Vozára nejde len o analógie v stvárnení romantického životného pocitu, ale aj o konkrétne pokusy vytvoriť „žánrové útvary byronistických básnických poviedok“ (Vongrej 1987: 135), z ktorých najreprezentatívnejšou je báseň *Vyhasli svetlá na oknách Belhrada* (1846).

hľadani vlastných a básnicky jedinečných ciest realizácie daného literárneho žánru. Na tieto jednotlivé zhody a diferencie sa pokúsím poukázať.

Kráľove básnické poviedky s byronovskými žánrovými prototypmi spája najmä **polarita v ideovo-tematickej oblasti**. Ide nielen o hlboko subjektívne prežívaný romantický konflikt jedinca s vonkajším svetom, ale aj o momenty izolovanosti, osamotenosti výnimočného romantického subjektu ústiace do takzvaného svetobôľu, kozmického pesimizmu alebo tragiky heroického gesta. Kým u J. Kráľa dominuje najmä polarita budovaná prevažne na sociálnych determinantoch (básnické poviedky *Štít*, *Janko*, *Žobrák* a *Zbojníková balada*) a na protiklade urbánneho a rurálneho, kde oproti sebe stoja civilizačné výdobytky, mestská kultúra, umelá krása a materializmus na jednej strane a vidiecka krajina, idyllicky stvárnený domov s rurálnym koloritom a nespútaná živelná príroda na strane druhej (básnické poviedky *Syn pustiny* a *Janko*), u G. G. Byrona ide skôr o protiklady medzi víziou romanticky poňatej vášnivej lásky a slobody a nemožnosťou ich dosiahnutia, o gesto odboja voči konvenčnej morálke, ale aj o polaritu orientálneho koloritu a myšlienok romantického helenizmu, ktoré sú prejavom „Byronovej fascinácie Blízkym východom a okrajovými časťami Európy“ (Oliver 2005: 156).

Viacere analógie medzi Byronovými a Kráľovými básnickými poviedkami sú v **konštrukcii postáv**. Byronove postavy charakterizuje temnosť, neurčitost, nejasný pôvod, záhadná minulosť, ponurý vzhľad, zvláštne správanie a vyčlenenie zo spoločnosti. Vždy ide o výnimočného, ale osamelého hrdinu, a neraz aj o postavy, ktoré sú zranené už v detstve. Typický byronovský hrdina je „muž plachý, samotársky, čudný, predchnutý akousi vnútornou osudovosťou, uragán rozbesnený nad svetom [...]. Nevie sa, odkiaľ prichádza, ani kam ide. Je zahalený tajomstvom. V jeho minulosti je vždy nejaký zločin, o ktorom nám nič nie je povedané“ (Maurois 1970: 172). Takéto typy literárnych postáv s celým „katalógom“ vlastností byronovských hrdinov sú prítomné tiež v básnických poviedkach J. Kráľa: hlavný hrdina básnickej poviedky *Štít* je synom zbojníka, čo determinuje nielen jeho sociálny status, ale aj nenaplnený ľubostný vzťah, v poviedke *Choč* dochádza k transformácii hrdinu na „temnú postavu“ v dôsledku vraždy a výčitiek svedomia, v *Synovi pustiny* básnik využil motív zblúdilého syna obklopeného bohatstvom a zároveň zničujúcou samotou, v básnickej poviedke *Janko* zas zámerne zahmlievanie identity hrdinu, ktorý hľadá (rovnako ako Byronovi hrdinovia) pokoj vlastnej duše: „*Po izbe mládenec – Boh zná, ak’ sa volá – / Do toho, čitateľ, tá nepustím kola. / Čo ti je po mene, po sprostej figúre – / V obleku ho poznáš, a v jeho náture*“ (Kráľ 2014: 156).

Pri stvárňovaní literárnych postáv jestvujú však medzi oboma autormi aj značné diferencie. Na rozdiel od G. G. Byrona dominujú v básnických poviedkach J. Kráľa výhradne mužskí hrdinovia. Ojedinele sa vyskytujúce ženské postavy majú iba charakter epického komparzu, sú epizodické a naznačené len v hrubých kontúrach. Žiadna z nich nie je dokonca ani len nazvaná vlastným menom. Fragmentárne zmienky o nich sa vyskytujú iba v pásme rozprávača, nevstupujú do dialogických pasáží textu, ani sa výraznejšie nezapájajú do epického diania. Takými to postavami sú dcéra pána Horeckého, ktorý ju „*katuje, ako snop*“ (Kráľ 2014: 136), a nemôže byť vyvolenou zbojníkovho syna (*Štít*), postava dievčiny ako súčasť ľubostného trojuholníka (*Choč*) či epizodická postava opustenej a sklamanej matky (*Syn pustiny*). Kráľove ženské postavy nie sú v jeho textoch vôbec

detailizované pomocou deskriptívnych pasáží, ktoré sú hojne zastúpené u Byrona ako tvorcu pestrej galérie výrazných a osudových ženských hrdiniek. V Kráľovom texte sa iba „mihnú“ v podobe kusej a nejasnej informácie, ktorá spoluvytvára fragmentarizované epické rozprávanie. U Kráľa teda absentujú výrazné ženské postavy toho typu, aké sú v Byronových básnických poviedkach (napríklad Medora a Gulnar z básnickej poviedky *Korzár*, Leila z básnickej poviedky *Džaur*, Zuleika z básnickej poviedky *Nevesta z Abydu* či Laura z básnickej poviedky *Beppo*). Kráľove postavy sa vo všeobecnosti od tých Byronových odlišujú najmä mierou svojej ukotvenosti v konkrétnom priestore či prostredí. Sú zrastené s konkrétnym svetom slovenských hôr a dolín, ktoré sú emblémami slovenského národného priestoru, synekdochicky reprezentovaného pomenovaniami vrchov v názvoch niektorých poviedok (*Štít a Choč*), obrazmi Tatier a regiónov spätých s janošíkovskou tradíciou (*Žobrák*), ale aj s detailne vykresleným prírodným prostredím uhorskej nížiny (*Syn pustiny*), ktoré básnik dôverne poznal z vlastnej skúsenosti. Oproti tomu Byronovi hrdinovia sú svetobežníci, ktorí „nenáležia žiadnej krajine a ani žiadnej dobe“ (Maurois 1970: 179).

Byronove a Kráľove básnické poviedky spája aj výrazná **lyrická reflexívnosť**. Lyrické pasáže básnických poviedok oboch autorov tvoria priestor na zobrazenie vnútorného sveta jednotlivých protagonistov, odráža sa v nich ich svetoból, melanchólia, výčitky svedomia, no takisto túžba po zmene. Lyrické reflexívne pasáže v básnických poviedkach vytvárajú priestor na zobrazenie vnútorného nepokoja protagonistov na jednej strane, ale aj priestor pre hľadanie psychickej rovnováhy na strane druhej. Súčasťou lyrických reflexií je aj snovosť a snové intermezzá (v Kráľovej básnickej poviedke *Janko* sú tieto časti aj osobitne stroficky vyčlenené), oboch autorov spájajú tiež prvky lyrického rozjímania v plasticky vykreslenom prírodnom prostredí – u Byrona je to najmä prostredie rozľahlej Egejskej oblasti a východného Stredomoria so špecifickou mediteránskou faunou a flórou, ktorú G. G. Byron neraz stvárňuje s priam arkadickou štylizáciou,¹¹ u J. Kráľa je to prostredie slovenských hôr, dolín a riek (*Štít, Choč*), zasnežených pláni (*Janko*), ale aj „ďaleko-šire rozľahlé končiny“ (Kráľ 2015: 147) uhorskej nížiny (*Syn pustiny*).

Najvýraznejšie odlišnosti v žánrovej realizácii básnických poviedok oboch autorov sú markantné v **proporcionalite epických a lyrických prvkov**. G. G. Byron napriek výrazne prítomnému lyrizmu zachováva rovnováhu lyrických reflexií a epickej línie s jasne rekonštruovateľnou fabulou. V rámci konštrukcie epického sujetu premyslene pracuje s epickým detailom, využíva živý a dramaticky komponovaný dialóg literárnych postáv, s obľubou tiež epické digresie, dejové zvraty a výpravné epické rozprávačské postupy, ktoré odkazujú k staršej naratívnej tradícii. V príbehoch svojich básnických poviedok hojne stvárňuje tematiku lásky, vášne, utrpenia, zrady či pomsty, ktorú podáva so silným dramatickým nábojom, nevyhýba sa ani silnej sentimentalite či monumentalizácii heroického romantického gesta hrdinov.

11 Takto sú komponované napríklad úvodné pasáže básnickej poviedky *Nevesta z Abydu* (v českom preklade Josefa V. Friča): „Znáš ty, kde Cedru a révy jsou kraje, / kde nad květem květným vždy slunce si hraje; / kde křídélka zefírů od tížící vůně / omdlévají nad sadem růže kvetoucí; / kde citron s olivou jsou plody kynoucí, / kde slavíků hlas vždy tak půvabně stůně...“ (Byron 1854: 1).

Oproti Byronovi J. Král výraznejšie oslabuje epickú zložku svojich básnických poviedok, redukuje ju na minimum, často len na niekoľko nevyhnutných epických fragmentov, ktoré slúžia ako základné záchytné body minimalizovaného epického rozprávania. Rovnako minimalizuje aj dialogickosť, ktorú G. G. Byron hojne využíva v textoch na výrazné dynamizovanie epického diania. Výraznejšia dialogickosť je prítomná iba v Kráľovej básnickej poviedke *Janko*, vo väčšine ostatných textov celkom absentuje. Slovenský básnik skôr uprednostňuje izolované monologické repliky postavy vložené vo forme priamej reči do prehovoru rozprávača. J. Král, na rozdiel od G. G. Byrona, smeruje teda nielen k výraznému „zniženiu epického výrazového živlu (v dôsledku oslabenej frekvencie jednotlivých motivických vrstiev)“ (Hvišč 1971: 289-290), ale aj k deštrukcii epickosti, ktorá vedie k minimalizácii či redukcii fabuly romantickej poviedky. Fragmentárne a zväčša lineárne konštruované sujety básnických poviedok J. Kráľa spája s Byronovými textami iba pomerne úzky diapazón epických motívov: konflikt so sokom v láske (*Choč*), motív hrdinského činu a súboj (*Štít*), útek z väzenia (*Žobrák*), časové ruptúry (*Choč*) a konvenčné romantizujúce motívy večera, tmy, lesných scenérií či záhadných bytostí.

S proporionalitou epickej a lyrickej zložky textov básnických poviedok súvisí aj fragmentárnosť rozprávania, ktorá je práve u J. Kráľa veľmi výrazná. **Fragmentárnosť** ako jeden zo základných typologických a konštrukčných znakov sujetovej výstavby romantickej básnickej poviedky využíva síce aj G. G. Byron, no v značne odlišnej podobe. Stretávame sa s ňou predovšetkým v básnickej poviedke *Džaur* (1813), ktorá je „prvou v rade Byronových lyricko-epických básnických poviedok“ (Procházka 1988: 143). G. G. Byron ju zámerne komponoval tak, aby budila dojem „porušeného rukopisu“, na čo upozorňuje aj podtitulom *Fragment tureckej povesti*, a v predhovore dokonca hovorí o príbehu, ktorý je tvorený viacerými „nesúrodými fragmentmi“ (Byron 1905: 310). Fragmentarizáciu v oblasti sujetovej výstavby príbehu tu G. G. Byron vyvažuje lyrickou reflexívnosťou, s doplnkom zložito štruktúrovanej narácie, ktorej nositeľmi sú viacerí rozprávači. Kým u G. G. Byrona je fragmentárnosť súčasťou vopred deklarovaného umeleckého zámeru a vzbudzovanie dojmu „porušeného rukopisu“ je pevnou súčasťou autorskej stratégie, v básnických poviedkach J. Kráľa je skôr prejavom autorského hľadania a neukončenosti textového tvorivého procesu, čo úzko súvisí práve s textologickými aspektmi týchto Kráľových básnických textov, z ktorých viaceré majú charakter fragmentarizovaných rukopisných zlomkov (*Janko*, *Žobrák*, *Zbojníkova balada*).

K ďalším výrazným odlišnosťami v žánrových realizáciách básnických poviedok u oboch autorov patria značné **rozdiely v ich rozsahu**. Kráľove básnicke poviedky sú v porovnaní s Byronovými textami omnoho kratšie a komprimovanejšie. Byronove básnicke poviedky majú neraz rozsah menších samostatných básnických knížiek, básnik ich vnútorne člení na spevy a časti, dopĺňa ich predhovormi,¹² komentármi, dedikáciami a mottami, teda prvkami, ktoré odkazujú k staršej klasickej a artistne orientovanej básnickej tradícii.

12 V slovenskom preklade Byronovho *Korzára* z roku 1983 došlo k vypusteniu rozsiahleho dedikačného predhovoru a úvodného motta z Tassovho *Oslobodeného Jeruzalema*, boli ponechané iba mottá z Danteho *Božskej komédie* na začiatku jednotlivých spevov (Byron 1983: 51-131).

Diferencie medzi oboma autormi sú zjavné aj v stvárnení **časopriestorových súvislostí**. Pre G. G. Byrona je typická výrazná exotizácia, jeho literárne krajiny často reflektujú jeho vlastnú cestovateľskú skúsenosť (východné Stredomorie ovládané v prvej polovici 19. storočia osmanskou ríšou, ktoré vykresľuje s nádychom orientálnej atmosféry, talianske Benátky, hrad Chillon na brehu Ženevského jazera) a sú prejavom básnikovho svetobežníctva a úniku z vlasti, ktorá ho sklamala. Naopak, v básnických poviedkach J. Kráľa dominuje koncentrácia na domáce prostredie (Liptov, Tatry) a v niektorých textoch je identifikovateľné dokonca aj ich začlenenie do konkrétnych časopriestorových súvislostí, ako sú napoleonské vojny (*Choč*), východoslovenské roľnícke povstanie z roku 1831 a poľské novembrové povstanie z roku 1830 (*Žobrák*). Exotizačné postupy sú u J. Kráľa len náznakové, v básnickej poviedke *Choč* je to Paríž a Francúzsko,¹³ výnimočný je najmä básnicky detailne prepracovaný obraz uhorskej nížiny v básnickej poviedke *Syn pustiny*, o ktorej hovorí: „*To svet celkom druhý – to svet celkom iný!*“ (Kráľ 2015: 147). Ide tu nielen o tematizáciu osobnej životnej skúsenosti z čias básnikovho dolnozemskeho pobytu, ale aj o zjavnú inšpiráciu poéziou maďarského romantického básnika Sándora Petőfiho. Viaceré obrazy tejto básne „svedčia o tom, že Kráľ dobre poznal Petőfiho básne, ospevujúce pustatinu“ (Pišút 1974: 263).¹⁴

Básnické poviedky J. Kráľa prirodzene v mnohom nadväzujú na zdroje, ktoré pramenia skôr v domácej tradícii veršovanej epiky, najmä na ľudové balady, jarmočnú poéziu či staršiu slovenskú (predromantickú) literatúru, ktorú naznačuje napríklad tematická súvislosť básnickej poviedky *Syn pustiny* s Tablicovou baladou *Vilím Kostka nevďečný syn* z tretieho zväzku jeho zbierky *Poezye* (1809). Okrem toho J. Kráľ hojne využíva aj tradičné inšpiračné zdroje v podobe alúzií na biblické motívy a príbehy, napríklad návrat márotnatného syna (*Syn pustiny*), príbeh o Kainovi a Ábelovi (*Choč*) či apokalyptické motívy jazdcov (*Choč*, *Syn pustiny*), ojedinele sa v jeho básnických poviedkach možno stretnúť aj s reminiscenciami na tradičné epické postupy veľkej epiky antickej proveniencie (aristeia v poviedke *Štít*). Tieto rôznorodé východiská J. Kráľ funkčne prepája s folklórnou štylizáciou, folklorizujúcou obraznosťou a piesňovosťou.

Záver

Básnické poviedky J. Kráľa spája s ich romantickými byronovskými prototypmi najmä vypäto individualistický subjekt, ktorý vykazuje zjavné črty byronovského básnického subjektu, a byronovsky koncipovaní hrdinovia. Viaceré ďalšie žánrové črty romantickej básnickej poviedky byronovského typu sú v Kráľovej realizácii prítomné skôr v latentnej podobe. Príčinou parciálnej realizácie žánrových črt byronovskej básnickej poviedky v Kráľových textoch je najmä výrazná redukcia, ba

13 „Kto zná, s kým to ide. Kto tú cestu koná? / Chýr ide, že vezú to Napoleona. / Už hrdina padnul stred rabského hmyzu, maširujú vojská prosto od Parížu. / Hej, orol sputnaný predsa vraha plaší – / maširujú prosto od Parížu naši.“ (Kráľ 2015: 140). Práve vo vnímaní osobností francúzskeho cisára Napoleona Bonaparta nachádzame viaceré styčné body medzi G. G. Byronom, ktorý „sa netajil svojím obdivom k Napoleonovi“ (Maurois 1970: 175), a J. Kráľom, ktorý práve v básni *Choč* vnímal Napoleonov pád „ako pád hrdinu uprostred ‚rabského hmyzu‘, ako orla, ktorý ‚sputnaný predsa vraha plaší‘. V rukopisných fragmentoch konfrontoval Napoleona s Caesarom, s Juniom a Marcom Brutom (*Na rumoch vekov*)“ (Pišút 1974: 249).

14 M. Pišút uvádza najmä paralely s Petőfiho básňou *A csárda romjai*. V súvislosti s ich komparáciou M. Pišút uvádza, že kým „Kráľ motív pustiny rozviedol na poviedku, u Petőfiho je to elegia, ale verš, obrazy i nálada spájajú tieto dve odlišné kompozície“ (Pišút 1974: 264).

až minimalizácia epickosti, ktorá smeruje k jej deštrukcii a následnej strate rovnováhy medzi lyrickými a epickými zložkami textu. J. Král tak vytvoril svojrázny, jedinečný a vlastný „jankokráľovský“ typ romantickej básnickej poviedky, ktorý síce spája s jeho byronovskými prototypmi séria niekoľkých invariantných znakov, no zároveň sa Kráľove realizácie tohto žánru od týchto prototypov výrazne v mnohom odlišujú. Nejde teda o komplexnú realizáciu typickej žánrovej formy byronovského romantizmu – romantickej básnickej poviedky byronovského typu, ale skôr o parciálne využitie jej niekoľkých typologických črt. Z tohto dôvodu sa udomácnené a tradované žánrové označenia básnických poviedok J. Kráľa ako „byronovských“, ktoré sa vyskytujú v slovenskej literárnej histórii, javia ako nie veľmi priliehavé a opodstatnené.

Štúdia je výstupom grantového projektu VEGA 1/0315/21 *Poetika slovenskej prózy 18. – 20. storočia 2*. Zodpovedný riešiteľ: prof. PhDr. Miloslav Vojtech, PhD. Doba riešenia: 2021 – 2024.

Pramene

- BYRON, George Gordon, 1820. *Der Gjaur. Bruchstück einer Türkischen Erzählung vom Lord Byron*. Aus dem englischen übersetzt von Arthur vom Nordstern. Leipzig: bei G. J. Göschen.
- BYRON, George Gordon, 1830. *Lord Byron's sämtliche Werke. Dritter Theil*. Herausgegeben von Dr. Adrian. Frankfurt am Main: Gedruckt und verlegt Johann David Sauerländer.
- BYRON, George Gordon, 1854. *Nevěsta z Abydu. Pověst turecká*. Z anglického přeložil Josef V. Frič. Praha: Tisk a náklad Jaroslava Pospíšila.
- BYRON, George Gordon, 1905. *The Complete Poetical Works of Byron*. Cambridge Edition. Ed. Paul Elmer More. Boston: Houghton Mifflin Company.
- BYRON, George Gordon, 1983. *Korzár*. Preložil Ján Buzássy za jazykovej spolupráce Zuzany Hegedüsovej. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- KRÁL, Janko, 1893. *Verše Janka Kráľa*. Sobral Jaroslav Vlček. Turčiansky Sv. Martin: Kníhtlačiarsky účastinný spolok.
- KRÁL, Janko, 1938. *Neznáme básne*. Z rukopisu vydal a zredigoval Stanislav Mečiar. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská.
- KRÁL, Janko, 1952. *Súborné dielo*. Zozbieral, zredigoval a poznámky napísal Milan Pišút. Martin: Matica slovenská.
- KRÁL, Janko, 1976. *Poézia*. Zodpovedný redaktor Daniel Šulc, úvod napísal Milan Rúfus. Bratislava: Tatran.
- KRÁL, Janko, 2014. *Básne*. Výber zostavila, komentáre, vysvetlivky, kalendárium života a doslov napísala Ľubica Schmarcová. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV. ISBN 978-80-8101-764-3.

Literatúra

- ČEPAN, Oskár, 1976. Janko Král a romantický mesianizmus. In *Janko Král. Zborník statí*. Bratislava: Tatran, 101-192.
- ČÚZY, Ladislav, 1985. Literárnoestetická koncepcia Jána Kollára a formovanie myslenia o literatúre v štúrovskom období. *Slovenská literatúra*, roč. 32, č. 3, s. 222-230. ISSN 0037-6973.
- FELIX, Jozef, 1991. *Literárne križovatky*. Bratislava: Slovenský spisovateľ. ISBN 80-220-0163-5.
- HVIŠČ, Jozef, 1971. *Epické literárne druhy v slovenskom a poľskom romantizme*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- KOCHOL, Viktor, 1955. *Poézia štúrovcov*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- KRAUS, Cyril, 1999. *Slovenský literárny romantizmus*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej. ISBN 80-7090-520-4.
- MAUROIS, André, 1970. *Život lorda Byrona*. Praha: Mladá fronta.
- OLIVER, Suzane, 2005. *Scott, Byron and the Poetics of Cultural Encounter*. London: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-349-54438-7.

- PETERKA, Josef, 2004. Básnická povídka. In MOCNÁ, Dagmar - PETERKA Josef a kolektiv. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha - Litomyšl: Paseka, s. 51-62. ISBN 80-7185-669-X.
- PIŠŮT, Milan, 1952. Poznámky. In KRÁL, Janko. *Súborné dielo*. Martin: Matica slovenská, s. 525-571.
- PIŠŮT, Milan, 1960a. Janko Král. In *Dejiny slovenskej literatúry II. Literatúra národného obrodzenia*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 412-431.
- PIŠŮT, Milan, 1960b. Janko Král. In *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava: Osveta, s. 228-235.
- PIŠŮT, Milan, 1974. *Romantizmus v slovenskej literatúre. Súbor štúdií a statí*. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- PIŠŮT, Milan, 1988. Janko Král. In *Dejiny slovenskej literatúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, s. 110-116.
- PROCHÁZKA, Martin, 1988. Byron, George Gordon: Džaur. In MACURA, Vladimír a kolektiv. *Slovník světových literárních děl*. Praha: Odeon, s. 142-143.
- SEDLÁK, Imrich, 2009. Janko Král. In SEDLÁK, Imrich, ed. *Dejiny slovenskej literatúry I*. Martin: Matica slovenská - Bratislava: Literárne informačné centrum, s. 360-361. ISBN 978-80-7090-935-5.
- SCHMARCOVÁ, Lubica, 2014. Hľadanie stromu nesmrteľnosti v pustatine života. In KRÁL, Janko. *Básne*. Výber zostavila, komentáre, vysvetlivky, kalendárium života a doslov napísala Lubica Schmarcová. Bratislava: Kalligram - Ústav slovenskej literatúry SAV, s. 572-590. ISBN 978-80-8101-764-3.
- SCHMARCOVÁ, Lubica, 2019. Prevrstovovanie a zlomy v poézii Janka Kráľa. In ZAJAC, Peter - SCHMARCOVÁ, Lubica, ed. *Slovenský romantizmus. Synopticko-pulzačný model kultúrneho javu*. Brno: Host, s. 182-198. ISBN 978-80-7491-545-1.
- ŠIDÁK, Pavel, 2013. *Úvod do studia genologie. Teorie literárního žánru a žánrová krajina*. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-7470-040-8.
- VONGREJ, Pavol, 1987. Máčovské gestá v poézii Janka Kráľa a Sama Vozára. *Česká literatura*, roč. 35, č. 1, s. 133-136. ISSN 0009-0468.
- ZULAWSKI, Juliusz, 1981. Byron and Poland. Byron and Polish Romantic Revolt. In TRUEBLOOD, Paul Graham, ed. *Byron's Political and Cultural Influence in Nineteenth-Century Europe*. London: Macmillan, pp. 122-131. ISBN 978-1-349-05590-6.

Prof. PhDr. Miloslav Vojtech, PhD.
Katedra slovenskej literatúry
a literárnej vedy
Filozofická fakulta Univerzity
Komenského
Gondova 2
811 02 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: miloslav.vojtech@uniba.sk